

Урысыем и Президент Адыгеим и Лышъхъэ дыриӀэгъэ зӀукӀэгъур

Урысые Федерацием и Президенту Владимир Путиным видеоконференцие шыкӀэм тетэу Адыгэ Республикэм и Лышъхъэу Къумпыл Мурат зӀукӀэгъу дырилагъ.

Мы аужырэ илъэси 5-м Адыгеим социальнэ-экономикэ хэхъоныгъэмкӀэ гъэхъагъэу иӀэхэм ыкӀи лъэпкӀ проектхэм, федеральнэ, шӀолъыр программэхэм ягъэцӀэкӀнӀкӀэ пшэарылъэу щытхэм атегушылагъэх.

ЗэдэгущыӀэгъум иублэгъум Урысыем и Президент республикэм и Лышъхъэу къелъэугъ Адыгеим илофхэм язытет, тапӀкӀи хэхъоныгъэ ышӀынымкӀэ гугъаӀэу, амалэу щыӀэхэм ащигъэгъозенэу.

Адыгэ Республикэм и Лышъхъэу кызырэхигъэщыгъэмкӀэ, зэхэубытэгъэ продуктэу къахыжыӀрэм ихэхъоныгъэ ипсынӀагъэ проценти 116-рэ хъугъэ, промышленностым кыдигъэкӀырэм ииндекс — проценти 125-рэ. Мы илъэсым ар проценти 112-м нэсыгъ. Илъэси 5-м кыклоцӀ хэхъохэр фэди 1,5-кӀэ нахыбэ хъугъэх. Федеральнэ гупчэм кыкӀырэ ахъщэ лӀпыӀэгъур процент 15-м

(ИкӀэух я 2-рэ н. ит).

МэфэкӀым изыфэгъэхъазырын тегушылагъэх

Сурэтыр А. Гусевым тырихыгъ.

Урысые Федерацием и Правительствэ и Тхьаматэ игуадзэу Дмитрий Чернышенкэр тыгуасэ Адыгеим къэклогъагъ.

Адыгеим и Лышъхъэу Къумпыл Мурат, федеральнэ ыкӀи шӀолъыр къулыкӀухэм япашэхэм ар залокӀэм Адыгэ Республикэм къэралыгъо гъэпсыкӀэ иӀэ зыхъугъэм ия 100-рэ илъэс ихэгъэунэфыкӀын зэрэклорэм республикэм и Правительствэ зычӀэт унэм шытегушылагъэх.

Вице-премьерым кызырэхигъэщыгъэмкӀэ, Урысыем и Президенту Владимир Путиным и Указ тегъэпсыхъагъэу юбилейнэ мафэм ихэгъэунэфы-

кӀын изыфэгъэхъазырын макӀо.

«Инфраструктурэм ипсэуалъэхэр тыгъэнхэмкӀэ ыкӀи зэхъокӀыныгъэшӀу зэфэшъхъафхэр цыӀэныгъэм цыпхырыщыгъэнхэмкӀэ мэфэкӀыр ушъхъагъу дэгъоу щыт. Анахь мэхъанэ зилэр юфшӀэнэу зэшӀуахырым шӀуагъэу кытырэр республикэм исхэм зэхашӀэныр ары. Урысыем и Правительствэ иӀпыӀэгъу хэлъэу мы илъэсым цыфхэмкӀэ мэхъанэшхо зилэ псэолъи 160-рэ ашыгъыкӀи зэтырагъэпсыхъа-

жыгъ. Ахэр еджаӀэхэм, медицинэ гупчэхэм, поликлиникэхэм, фельдшер-мамыку лӀзаӀэхэм, гогухэм, къалэхэр ыкӀи чылэхэр нахь зетегъэпсыхъэгъэнхэм япхыгъэх. ПсэаумкӀи зэхэубытагъэу къэпӀон хъумэ, мы илъэсым федеральнэ бюджетым кыкӀыгъэ мылькур сомэ миллиард 15 фэдиз мэхъу, дотациехэр кыдӀэплъытэхэмэ, илъэси 3-м кыклоцӀ республикэм сомэ миллиард 55-рэ фэдиз

(ИкӀэух я 3-рэ н. ит).

Урысыем и Президент Адыгеим и Лышъхъэ дыригъгъэ зэдукъгъур

(Икълух).

нэсэу кьейыхыгъ. Республикэм кьэралыгъо чыфэу телъыр процент 22-кӀэ нахъ макӀэ хъугъэ ыкӀи ежъ ихахъохэм ялыгыгъэу процент 21-м джыркӀэ тет. Инвестициехэр сомэ миллиарди 173-м нэсыгъэх. Илъэси 5-м кыкӀоцӀ цыфхэр зычӀэсышт унэу агъэпсыгъэхэр квадрат миллион 1,5-м нэсыгъ. Квадрат мин 300-м ехъу непэ ехъулӀэу агъэпсыгъэх. Илъэсым ыкӀэм ехъулӀэу кыбдзэн хъумэ, зы нэбгырэм телъытагъэу ар зэрехъуштыр зы квадратнэ метр. Къумпыл Мурат мэкъу-мэщым ихэахъоньгъэ фэгъэхьыгъэу кылотыгъ. Бжыхъасэхэм язытет дэгъу. Гъэтхасэхэм япхын мы мэфэ благъэхэм аухышт. Социальнэ лъэныкъомкӀэ

псэуалъэу ашыхэрэм афэгъэхьыгъэу кьэлогъэн фае аужырэ илъэситфым кыкӀоцӀ еджэпӀи 5, кӀэлэцӀыкӀу ыгыпӀэ 18, сымэджджэи 4, поликлиники 4, фельдшер-мамыку ӀэзапӀэу 30 зэрашыгъэр, культурэм иунэхэу къуаджэхэм ащагъэпсыгъэр 4, псауныгъэм игъэпытэн тегъэпсыхъагъэр псэолъэ 14.

Адыгеим и Лышъхъэ кыхигъэщыгъ Президентым ӀэпылӀэгъу хэмылӀэу, джаш фэдэу хэгъэгум и Правительствэ ишъуагъэ кымыгъаглоу ащ фэдиз хэахъоньгъэ зэрарышъуштыгъагъэр.

«Адыгэ Республикэм щыпсэурэ псэуми ацӀкӀэ ренэу ишъуагъэ кызырэтэгъагъэрэм пае тызэрэпфэразэр къэсӀонэу сыфай. Илъэсэу икыгъэхэм Адыгеим бэдэд щызэшъуахыгъэр. Ау тапӀэи ащ нахы нахыбэжъ

кьэралыгъо программэхэм, лъэпкь проектхэм ыкӀи инвестиционнэ проектхэм япхыгъэу итхъухъагъэр. А ӀофшӀэныр тапӀэи лъыдгъэкӀотэным тыфэхъазыр. О ӀыӀэпылӀэгъу ыкӀи, Ӏо хэлъэп, республикэм щыпсэурэрэм яӀэпылӀэгъу тацӀэгугъы», — кылуагъ АР-м и Лышъхъэ.

Урысыем и Президент Адыгеим хэахъоньгъэу ышӀырэм осэшъу кыфӀишыгъ, инвестициехэр нахыбэу кьалӀкӀэхъанхэм тегъэпсыхъэгъэ ӀофшӀэныр агъэлъэшыну, джаш фэдэу цыфхэм ӀофшӀэн ягъэгъотыгъэным анаӀэ нахъ тырагъэтынэу пшъэрыл кьафигъэуцугъ.

Адыгеим Лышъхъэ кызырӀуагъэмкӀэ, непӀкӀэ республикэм инвестиционнэ проект 25-рэ щагъэцакӀэ, ахэр сомэ миллиард 77-м телъытагъэу

щытых. Проектышхохэм япхыгъэ ӀофшӀэныр макӀо. ГушӀыэм пае, зыгъэпсэфылӀэу «Лэгъонакьэр» промышленнэ паркымрэ яшӀын епхыгъэхэр. ИнвестициехэмкӀэ, ӀофшӀэпӀэ чыпӀакӀэхэр шыӀэ хъунхэмкӀэ а псэуми яшъуагъэ кьэкӀошт.

«КъытӀкӀэхъэгъэ материалхэм кьагъэшъыпкьэжъы джы непэ кьэпӀуагъэхэр зэкӀэ. Бэ кыжъудэхъугъэр: зэхэуытэгъэ продуктэу кьэшъухъыжырэр нахыбэ хъугъэ, промышленностым кьыдигъэкӀырэ хэахъагъ ыкӀи нэмыкӀхэр, — кыхигъэщыгъ Владимир Путин. — Зэхэуытагъэу кьэпӀон хъумэ, хэахъоньгъэхэр шъушӀыхъэзэ шъульэкӀуатэ».

Псауныгъэм икъэухъумэн, ӀэпӀчӀэгъэнэ фондым мылӀыкӀу кыхыгъэкӀыгъэным япхыгъэ

Ӏофыгъо заулэмэ шъхъафэу атегушыагъэх. Ахэр зэпхыгъэхэр республикэ кӀэлэцӀыкӀу сымэджджыр, онкодиспансерым иунакӀэ шыгъэныр, непэ унэу агъэфедэрэр нахъ зэтэгъэпсыхъэгъэныр ары. Кьэралыгъом ипашэ кызырӀуагъэмкӀэ, сьд фэдэрэ шъолъыри ӀофшӀэн ыгъэцӀкӀэнымкӀэ анахъ мэхъанэ-шхо зӀлэ лъэныкъохэм а Ӏофыгъохэр ащыщых. Ахэм язэшӀо-хынкӀэ ӀэпылӀэгъу кьафэхъунэу, Адыгеим и Лышъхъэ зигугъу кышӀыгъэ Ӏофыгъохэу джыркӀэ анаӀэ нахъ зытетын фаеу шытхэм япхыгъэхэмкӀэ пшъэрыл гъэнэфагъэхэр Урысые Федерацием и Правительствэ ӀэкӀигъэхъанхэу Президентым кыгъэгугъагъ.

АР-м и Лышъхъэ ипресс-къулыкӀу

Адыгеим исоциальнэ-экономикэ хэахъоньгъ

Урысые Федерацием и Правительствэ и Тхъаматэ игуадзэу Дмитрий Чернышенкьэр Адыгеим и Лышъхъэу Къумпыл Муратрэ здырялӀэгъэ зэдукӀэу хабзэм ифедеральнэ, иреспубликэ кьулыкӀухэм ялыкӀохэр зыхэлъжъагъэхэм Адыгеим хэахъоньгъэ зэришӀырэм, кьэралыгъо программэхэр, лъэпкь проектхэр, социальнэ-экономикэ хэахъоньгъэмкӀэ республикэм иунэе программэ зэрагъэцакӀэхэрэм ыкӀи нэмыкӀ Ӏофыгъохэм щатэгугъылагъэх.

Урысыем экономикэ хэахъоньгъэмкӀэ и Министерствэ шъолъыр политикэмкӀэ и Департамент кызырӀыгъэмкӀэ, 2021-рэ илъэсым зэхэугъоэгъэ бюджетым псэумкӀи сомэ миллиард 40,5-м ехъу кыхъагъ. Хэбзэлэх, мыхэбзэлэх фэдэхэм процент 26,8-кӀэ кьахэхъуагъ.

Рейтингым кызыриушыахытӀрэмкӀэ, инвестициехэмкӀэ Адыгеим гъэрэкӀо я 11-рэ чыпӀэр ыуытыгъ, пэрытныгъэ зылыгъ шъолъыр 20-мэ ясатыр хэуцуагъ.

Унэгъо ныбжыкӀи 138-мэ псэукӀэ амалэу ялэр нахышъу хъугъэ. Мыгъэ унэгъо ныбжыкӀи 178-мэ ӀэпылӀэгъу афэхъунхэ

ямурад. ГазификациемкӀэ республикэр пэрытныгъэ зылыгъэхэм ащыщ, кьоджэдэсхэм япроцент 79,3-мэ, кьэлэдэсхэм япроцент 98,5-мэ газыр алыӀэсыгъ.

«Республикэм социальнэ-экономикэ хэахъоньгъэу ышӀыхэрэм зэхъокӀыныгъэшӀухэр зэрэщыӀэхэр кьаушыхъаты. Инфраструктурэ проектхэр зэрэпхырашыхэрэм ишъуагъэкӀэ товархэм якъы-дэгъэкӀынкӀэ ыкӀи фӀэо-фашӀэхэм язэхэцӀнкӀэ индексым хэахъагъ, апэрэ кварталым проценти 112-м ар шъхъадэкӀыгъ. Цыфхэм фэдэу кьалӀкӀэхъэрэр нахыбэ хъугъэ, ӀофшӀэн зимыӀэхэми кьакӀичыгъ. Мэхъанэ зӀлэр инфраструктурэ зэхъокӀыныгъэхэр кызытэмыгъэуцогъэнхэр ары», — кылуагъ Дмитрий Чернышенкьэм.

Кьэралыгъо программэхэм, лъэпкь проектхэм, социальнэ-экономикэ хэахъоньгъэмкӀэ республикэм иунэе программэ кьадыхэлъытэгъэ Ӏофтхъабзэхэр

зэрагъэцакӀэхэрэм кьатэгугъылагъэх УФ-м культурэмкӀэ и Министерствэ, гъэсэныгъэмкӀэ и Министерствэ, гъэсэныгъэмрэ шӀэныгъэмрэкӀэ и Министерствэ, спортымкӀэ и Министерствэ, псэолъэшынымкӀэ и Министерствэ ялыкӀохэр.

УФ-м мэкъу-мэщымкӀэ и Министерствэ ипашэхэм кызырӀахъэмкӀэ, республикэм хэахъоньгъэ зэришӀышт лъэныкъо шъхъалэхэм ахэхъэх энергетикэм зегъэушъомбгъугъэныр, промышленностым, АПК-м,

зекӀоным инвестиционнэ проектхэр ащыпхырышыгъэнхэр, бизнес цыкӀумрэ гурытымрэ зыгъэушъомбгъугъэныр, псауныгъэм икъэухъумэнкӀэ, культурэмкӀэ, спортымкӀэ фӀэо-фашӀэхэр цыфхэм нахышӀоу афэгъэцӀкӀэгъэнхэр, ЖКХ-мрэ псэолъэшынымрэ зыгъэушъомбгъугъэныр.

Мы программэр загъэцакӀэрэм кышцегъэжъагъэу республикэм медицинэ гупчэ кышцы-зэлуахыгъ; поселкэу Яблоновскэм культурэм и Унэу дэтымрэ поселкэу Инэм изыгъэпсэфылӀэ

гупчэрэ агъэцӀкӀэжъыгъэх; Пушкиным ыцӀэ зыхырэ театрум гъэцӀкӀэжъын ӀофшӀэнхэр рашыла-гъэх; шъхъафит бэнакӀэмкӀэ спорт еджапӀэм инфраструктурэ агъэцӀкӀэжъыгъ; кӀэлэцӀыкӀубэ зэрыс унагъохэм кьафыхагъэ-кыгъэ чыгу Ӏахъхэм яинженер инфраструктурэ изетэгъэпсы-хъанкӀэ ӀофшӀэнхэр зэхэцӀэх.

Республикэм социальнэ-экономикэ хэахъоньгъэ зэришӀышт программэм кызырэтэгъэцӀы-тагъэмкӀэ, республикэм икыушъ-хэлъэ чыпӀэхэм зекӀоным захиушъомбгъушт. Автомобиль гъогоу «Дахъо — Лэгъонакь» зыфӀорэр агъэцӀкӀэжъыгъ. Автоматизированнэ газ станциеу поселкэу Краснооктябрьскэм дэтым игъэцӀкӀэжъын макӀо. Псы-хъоу Шъхъэгуащэ инэпкьхэр Мыекъуапэ дэжъ графикым диштэу щагъэпытэх. ИКЕА ипод-станции гъэкӀэжъыгъэным кьы-дыхэлъытагъэу ТэхъутэмыкӀо-е районым щагъэпсышт промышленнэ шъолъырым пае энергетическэ инфраструктурэми зырагъэушъомбгъу. Къушъхъэ зыгъэпсэфылӀэу «Лэгъонакь» игъэпсынкӀэ мылӀыкӀу кыхыгъэ-кыгъ.

АР-м и Лышъхъэ ипресс-къулыкӀу

Сурэтыр А. Гусевым тырихыгъ.

Гупчэм и ӀофшӀэн зыщигъэгъозагъ

Урысыем и вице-премьерэу Дмитрий Чернышенкьэр республикэм и Лышъхъэу Къумпыл Мурат игъусэу Адыгэ Республикэм шъолъыр гъэу-рышӀэнымкӀэ и Гупчэ щылагъ.

Гупчэм ипашэу Кьоджэшъэо Казбек кылотыгъ соцсетхэмкӀэ ыкӀи Кьэралыгъо фӀэо-фашӀэхэмкӀэ порталым кьарыхъэрэ тхылхэу цыфхэм кьагъэхъыхэрэм Ӏоф зэрадашӀэрэм фэгъэхьыгъэу. 2021-рэ илъэсым муниципалитетхэм кьарыкыгъэ тхылхэр зыфэгъэхьыгъэхэми ар къащыуцугъ.

Урысыем и вице-премьер кызырӀуа-

гъэмкӀэ, мыщ фэдэ Гупчэхэм яшъуагъэ кьэкӀо хабзэм ишъолъыр кьулыкӀухэм Ӏофэу ашӀэрэр цыфхэм икьоу алыӀэ-сынымкӀэ ыкӀи ащ уасэ кьыфашынымкӀэ.

«Шъолъырхэмрэ цыфхэмрэ язэдэ-лэжъэныгъэкӀэ мыщ фэдэ Гупчэхэм мэхъанэшхо ялэу щыт. Адыгеим а Ӏофыр дэгъоу гъэпсыгъэ зэрэщыхъугъэр тэ-лӀэгъу. Социальнэ лъэныкъомкӀэ Ӏофхэм уагъэрэзэнэу зэрэщытыр, цыфхэр зы-гъэгумэкӀырэ Ӏофыгъохэри псынкӀэу зэшӀоыхъэ зэрэхъухэрэр ащ кьегъэ-лӀагъо», — кыхигъэщыгъ Дмитрий Чернышенкьэм.

КызырӀуагъэмкӀэ, 2020-рэ илъэсым

шэкӀогъум кышцыублагъэу цыфхэм ятхыл мин 32-м ехъу Гупчэм кыӀэ-кӀэхъагъ. Анахъэу ахэр зыгъэгумэкӀы-хэрэр псауныгъэм икъэухъумэн, гъогухэм язытет, унэ-коммунальнэ фӀэо-фашӀэхэр гъэцӀкӀагъэ зэрэхъухэрэр ары. Хабзэм иреспубликэ ыкӀи имуниципаль-нэ кьулыкӀухэм ялыкӀо 820-м ехъум Гупчэм зыщагъэсагъ цыфхэр зыгъэ-гумэкӀырэ Ӏофыгъохэр нахъ псынкӀэу зэшӀоыхъэнхэм тегъэпсыхъагъэу.

— Гупчэм и амалхэм мэхъанэшхо ялэу щыт мафэ кьэс кьалӀкӀэхъэрэ тхылхэм яӀофшӀэнкӀэ кьапкьырыкӀынкхэм пае. Ащ шъуагъэу кытырэр нэрылӀэ-

гъоу щыт ыкӀи тиздэлэжъэныгъэ джы-ри нахъ дгъэпытэным, хэдгъэхъоньм тыфэхъазыр», — кыхигъэщыгъ Къум-пыл Мурат.

Урысые Федерацием и вице-премьер кыхигъэщыгъ Урысыем и Правительствэ и Координационнэ гупчэ зэдэлэжъэны-гъэу дырилэр джыри нахъ гъэпытэгъэным ыкӀи зегъэушъомбгъугъэным афэгъэхьы-гъэ зэзэгъыныгъэ республикэм ипашэхэм зэрадашӀыгъэр. Цифрэ технологиехэмкӀэ амалэу шыӀэхэри нахъ икьоу агъэфедэнхэмкӀи ащ ишъуагъэ кьэкӀошт.

Адыгэ Республикэм и Лышъхъэ ипресс-къулыкӀу

Мэфэклым изыфэгъэхъазырын тегущылагъэх

(Иклэх).

кыыфаттупщыгъ», — кыыуагъ
Дмитрий Чернышенкэм.

Адигеим и Лысьхъе Урысы-
ем и Президент, УФ-м и Пра-
вительствæ ыки вице-премье-
рым мæфæклым ызыфæгъхъазы-
рынкæ ренæу яшлуагæ кызы-
рагъакторæм пае зрафæрæзæр
кыхигъæщыг. Культурæм иуч-
реждение шъхъалæхæр мæфæклым
ехуълæу агъæклæжыгæх: Адыгæ
Республикæм и Сурæткæгъæлæ-
гъуаплæ, искусствæхæмклæ рес-

публикэ колледжэ У. Тхабы-
сымэм ыцлэкэ шытыр, Адыгэ
Республикэм лъапкь культурэм-
кэ и Гупчэ, искусствэхэмкэ
республикэ клэлэцыкыу еджаплэу
К. Лъэцэрыкьом ыцлэкэ шытыр.

Республикэм имуниципальнэ образование пэпчэ юфтхыбзэ гъэнэфагъэхэр щызэсуахых. Маркэ гъэнэфагъэхэу «Адыгэ Республикэр зыхэшагъгэр илъэси 100 хуыгъ» зытэтхэгъэштхэр, джащ фэдэу открыткэхэр кыдагъэкълыштх. Юбилейнэ медалэу «Адыгэ Респуб-

ликэр зызэхашагъэр илъэси
100 хьугъэ» зытэтхэгъэцтымрэ
тыжын ахъэ жьгъэим икы-
дэгъэкынрэ япхыгъэ лофшэнхэр
ыклэм фэкlox.

Республикэм и Лышхъхэ кызырэхигъэщыгъэмкӀэ, лоньгъом Адыгэ Республикэм и Мафэхэр Москва щыклоштхэ, кӀош республикэхэм — Адыгем, КъэбэртӀэ-БэлыкӀарым, КъэрэщӀэ-ШӀэрджэсым ятворческэ коллективхэм Кремлым хэт УнӀшхом концерт зэхэт кышатышт.

«Республикэм имэфэкл зэ-
рифэшъуашэу хэгъэунэфыкы-
гъэнэу, тыхэгъэгу иобществен-
нэ-культурнэ шылакэ изы ху-
гъэ-шлагэхэу гум кыинэхъэрэм
ащыгъ хуэнэу тыйфай, — Къы-
луагъ Къумпыл Мурат.

Урысые Федерацием културэмклэ иминистрэ игуадзэу Ольга Яриловам кылытагъ юфтьхэбзэ шъхалэхэм ягъэцэклэн зэрэклорэм фэгъэхьыгъэу. Къызэрэхигъэщыгъэмклэ, республикэм имэфекъ ихгъэунэфыкълн тегъэпсыхыгъэун шъфыцэр жыу-

Гэу зыхэлэжыхэрэ лофтхябзэ-хэр реклоклых, культурэм ыльэ-ныкьоклэ псэуальэхэр агьэцэ-клэжых.

Дмитрий Чернышенкэм кызырыуагэмклэ, юбилеим ихэгэ-унэфыкын республикэм шуагэу, гэхьагэу илэхэр икыоу кыхигэщынхэ, проект гэшлэ-гьонхэр, зеклоном ыльэныкыо-кли, эдызэхэцхэнхэм зифедэ хэлъ инвесторхэри ащ кыха-гьэлэжьэнхэ фае.

**АР-м и Лышъхъэ
ипресс-къулыкъу**

Гъэсэныгъэм епхыгъэ проектхэр

УФ-м и Правительствэ и
Тхьаматэ игуадзэу Дмитрий
Чернышенкэмрэ Адыгеим и
Лышхьхэу Кьумпыл Муратрэ
Адыгэ кьэралыгьо универси-
тетым шьныгьхэм инноваци-
хэмрэкэ и Парк шыгьгэх.

Университетийн илмдээс үүс-
тын үйлдвэрлэлийн истрак-
тур хэм яошлэн зэхэжэгэньм
а Паркыг төгөөсхыагь. Квад-
рат метр 3000 фэдиз аш зэ-
лгээууыты үйлдвэр АҚУ-м зэхэуу-
тэгь логыгьохэмклэ илмдээс
үшэтэклэ институт, сэнэуагыгь
зыхьлэ клэлэцлүхэм лэлүлгү
ятыгьэньмклэ шьольыр гүпчэм
иллабораториехэр, индустриальнэ
логыгьохэм афэгээзэгьэхэм
яофисхэр аш хэхьэх.

Университетийн иретохгүй Мамый Даутэ кызырлотогэм-кэ, технологиэ зэфэшьяфхэм-кэ наачнэ ыкйи егэйджэн лошлэныр зэхэсгэгээнйи иаал кыеты уахтэм диштэрэ сетевой инфраструктурэм. Анахь зигъо технологическэ лэаныхьохэмкйи кыбарэу квалэахьэрэр кыу-хьумэгээнйи иаал аш кыеты.

Цыфым ыкйи кьэкъыхэрэм ягенетикэ ылъэныкъоклэ ушэтын инхэр Паркым кьыхиубытээрэ лабораториеухэм ащызэшлуахыч. Ащ нэмьыклэ физиологиемклэ, химиемклэ, геоинформационнэ технологиехэмклэ, хысапымклэ, физическэ культурэмклэ ыкйи спортымклэ, робототехникэмклэ, ботаникэмклэ ыкйи нэмьык лъэ- ныкъохэмклэ ушэтын зэфэшъ- хьафхэр ащ цызэхашх. Гъэс- ныгъмэ ылъэныкъоклэ федераль- нэ ыкйи шьолъыр проект заули ащ цыхпхурашы.

Ректорын джаж фэдэу кыло-
таг стратегическэ мэханэшхо
зэратырэ программэу «ПРИО-
РИТЕТ 2030» зыфирэм тегэ-
псыхагыгэу университетым
цаггэцэклэре юфшэнэм фэггэ-
хыгыгэу. Дмитрий Чернышенкэм
кызырэхиггэщыгэмкэ, АКУ-м
ихьсап Гупчэ кадрэхэм яггэ-
хызырынкэ амал инхэр илэх
ыкй ар кызыфгэггэфедэггэн фэггэ.

«Хэгээгум и Президент пшээрлп кыггэуцугг юфгхэбзэ ээфэшхэафхэм япхыггэу лэкиб кэрал программэнэр ал кыб-рагхэанхэм. Университетым ихысап Гупчэ ихэхэюныггэ пае федеральнэ гупчэм илээс кэс сомэ миллион 40 кыхагэкэс. Урысьем итехнологическэ суверенитет пае ИТ-кадрэхэр гэхэазырыггэнэм мэхэанэшхо и!» — кыхыггээщыг Дмитрий Чернышкэнэм.

Технологиехэм альэныкыккӓ
юфшӓн языкхэрэм гусэныгъэ
пытэ апшӓэрэ еджаплӓм адыри-
лэнэу, студентхэм ягъэхъазырын
нахь зырагъэушьомбгунэу вице-

Сүрәтыр А. Гүсевым тырихыгъ.

премьерым республикэм и Лы-
шъхъэ игъо кыфильэгуь.

Дмитрий Чернышенкэм гъэсэн-
ныгъэ зыщарагъэгъотырэ гупчэу
ITV-м илофшэн зышигъэгъозагъ.

АКЪУ-м шлэныгбэмклэ ыкй инновациехэмклэ и Парк зыщлэхэм МКЪТУ-м ипроектэу «Гэсэныгбэм епхыгэ инновацион-нэ технологиехэм хэшылкй икыу афьрыялэныр» зыфилорэм шагэг-гьозагэх.

МКЪТУ-м ипашэу Къуижь Саидэ кызыэриуагъэмклэ, клэу-гъоеныр зылъансэу шыт производствэм ишапхъэхэр апшъэрэ еджаплэм нэмыклэу республикэм ипредприятиехэм студентхэр хэлэгъэхэзэ ашагъэфедэх.

Къумпыл Мурат къэбар жугъэм иамалхэм ялык'лохэм Паркым зэрэщылагъэхэм епхыгъэ еплъык'лэу илэхэм ягугуэ къафийшызэ къызэрэхыгъэщыгъэмк'лэ, мы аужырэ илэхсхэм Адыгеим инаучнэ ык'и игъэсэнэгъэ лъэныкъохэм федеральнэ лэпылэгъушхо къараты. Ар мылык'ум, оборудованием язак'оп зыфытегъэпсыхыагъэр, федеральнэ проект зэфэшъхак'фхэм ахэлэжьэнхэм, грантхэмк'лэ лэпылэгъум ык'и нэмых'к' лъэныкъохэми мылык'ур аплъагъахъэ.

«Республикэм хэхьоныгъэ ешы, ащ даклоуи лэплэсэнэгъэ зиэ юфьшлэхэм нахь афэныкьо мэхьу. Арышъ, гъэсэнэгъэджыри нахь тэрэзэу зэхэщэгъэ-ныкьо тынал тетгъэты, хэгъэгум и Правительствы ащкъл амал

дэгүүхэр кьетых. Дмитрий Николай ыкьор непэ кьызэрэт-фэкуагэм, Адыгеим иапшээрэ еджапIэхэм гэсэнэгьэмки науэм ып'эныкьокли IэпыIэгьу кьызэрафэхурэм апае тызэрэ-фэразэр кыхьэггэщынэу сыфай», — кьылагэ А-м и Лысьхьэ.

**Шэныгээлэж
ныбжыкIэхэмрэ
студентхэмрэ
аIукиагь**

Студентхэмрэ научнэ лабора-
ториехэм ялофышлэхэмрэ яп-
члэхэм УФ-м и Правительство
и Тхаматэ игуадзэ джуауапхэр
кваритыжьыг. Дмитрий Черны-
шенком зэрэхигэунафыкыгэм-
клэ, мыгээ ныбжьыклэхэм ате-
льтыгээ лаборатории 120-рэ
Урысыем кышцызэлуахыг. 2024-
рэ ильэсым нэс УФ-м и Пра-
вительствэ имурад джырэ ша-
пхэхэм адистэрэ оборудова-
ниер зычлэтышт лабораторие
900-м нахь мымаклэу зэхичэнэу.
Ильэс кээс ахэм якышэлухынрэ
ылыгынынрэ сомэ миллиард 1,8-рэ
фэдиэ апэлуагэхьашт.

Чыюпсым изытат иушэтынклэ,
медицинэмклэ, энергетикэмклэ,
мэкъу-мэщымклэ, электрон про-
мышленностымклэ, нейтриннэ
физикэмклэ, приборшынымклэ
лабораторияклэхэр кызыэуахы-
штых.

«Шьуиапшьэрэ еджаплэ аш

фэдэ лабораторие кыыщызылуа-
хыштмэ е кыыщызылуамыхыштмэ
шьоры ээльытыгээр. Шьолпыр
университетхэр непэ научнэ
эзнэкьокьу пстэуми ахэлэжьэнхэ
алэагьлнэу сэругэ», — Кыы-
луаг Дмитрий Чернышензм.

ХясапымкIэ, цифрэ техноло-
гиехэмкIэ студент, кIэлэеджэкIо
сэнаушхэр зыщаргаеджэштхэ
еджаплэхэр АКЪУ-м епхыгъу
кыдзэлухыгъэнхэм илофыгъуи
мышт шыхэплъагъэх. Универси-
тетүр кIэщакIо зэрэфэхыугъэм
тетүр Кавказ хысап олимпиадэр
зэхачэ. Джач фэдэу апышэр
еджаплэм илъэс 25-рэ хыугъэ
урысые, дунэе мэханэ зилэ
проект зэфэшьхыафхэр зыщы-
пхырашхэрэр.

Д. Чернышенкэм кызырылуа-
гъэмкӀэ, Урысыем хэжъоньгъэ
ышынымкӀэ кӀэлэцӀкӀу, ныбжы-
кӀэ сэнаушхэм ӀэпыӀагу ягъагъ-
тыгъэныр пшъэрылъ шъхьӀэхэм
зэу ащыщ. Джащ фэдэу ныбжы-
кӀэхэр зекӀоньм эпхыгъэ фӀо-
фашӀэхэм зэрэхэлэгъэнхэ алъэ-
кӀыщт шӀыкӀэмӀ тегушыӀагъэх.

Студентхэр зыхэлэжээр предпринимательствэм зегъэушомбгугъэн зэрэфаеми зэлу-кэгмү шыгуыуылагъэх. Вице-премьерын кызырэхигъэцы-гъэмкэ, 2024-рэ илъэсым нэс Правительствэм федеральнэ проектэу «Платформа универси-тетского технологического пред-принимательства» зыфилорэм илхырыцын сомэ миллиард 20 фэдиз пэлуигъэхыашт.

«Зэнэкъюкюу «Студенческий стартап» зыфиһорэр зэхатшэу тыубагы. Ащ ишъягыэкэ мыгыэ студент минмэ ябизнес-идеехэм яхырышын пае сомэ миллион зырыз квататышт. МКЪТУ-м программэу «Стартап как диплом» зыфиһорэм диштэу юфшлэ-гы 7 кышцаухумагы. Студенческэ стартапхэм яшъягыэкэ 2030-рэ ильсым ехулэу технологии пэрытхэр зыцагыэфедэрэ юфшлэлэ чыплэ мини 150-рэ зэрэхэгэюу шызэхашэн альэкышт», — кыыуагы вице-премьеры.

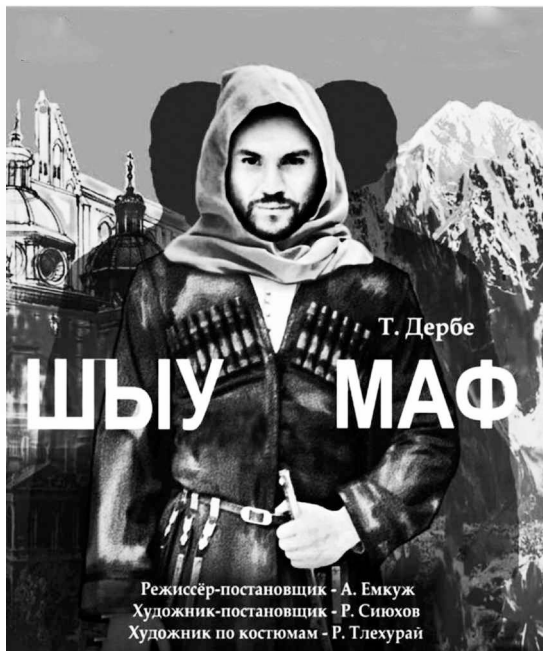
Д. Чернышёнкэм кызырылуа-
гъэмклэ, мыгъэ Урысыем лъэны-
кьо шхьалэхэм: микроэлектрон-
никэм, биологическэ чыгъэшлу-
хэм, чылапхьэхэм, лэзэгъу уцхэм
аналэ шатырагъэтын фæе.

лофтхэбзэм икIэуххэм кытегущылээз, Къумпыл Мурат кыыхигъэщыгъ зэлукIэгъум упчIэ гъэшIэгъонхэр зэращаратыгъэхэр.

«Республикэм истудентхэмрэ ишэныгэлэжь ныбжьыкэхэмрэ амал ялагэ Урысыем ивице-премьер лүкэнхуэ, зыгъэгумэкырэ упчлэхэр ратынхуэ. Тэ, пашэхэми, мы зэлүкэгъум ныбжьыккэ чанхэм ягумэкхэм защычдыдгъэозэн тлэкыгъэ. Предложениеиу кьахыгъэхэр зэккэ зэхафыштых, наукэмрэ гъэсэныгэмрэ язэгъэушомбкыгунккэ ялофшлагъэхэм ахэр кьащыдалытытэхъхэм, — кьылуагэ Адыгеим и Лышхъхэ.

**АР-м и Лышъхъэ
ипресс-къулыкъу**

Спектаклэм

Адыгеим имызакъоу, Краснодар, Къэрэщэе-Щэрджэсми, Къэбэртэе-Бэлыкъарми театральнэ режиссеры ащызэлышлэ. Ф.Г. Лоркэ итхыгъэ техыгъэ спектаклэу «Кровавая свадьба» зыфилоу ащ ыгъэуцугъэм Ялти, Краснодари якритикхэм осэшхо кыфашыгъ. Андзор кинорежиссер лэпэлэсуи щыт. Ащ ыгъэуцугъэ фильмэу «Невиновен» зыфилоу Адыгейми Урысыем ишъолъырхэм кыфашыгъэ-гъуагъ, ищытху дунэе, урысые кинофестивальхэм ащалуагъ.

Драматургымрэ режиссерымрэ зэрэзэгуылохэрэм бэклэ елътыгъэ спектаклэр гъэуцугъэ зэрэхуыттыр. А. Емкужымрэ Т. Дербэмрэ ядунэеелпыккэ зэрэзэфагъэр, уахътэм ижыкыццэ нэбгыритлэми зэрэзэхашагъэр ары спектаклэмкэ гъэхъагъэхэр языгъэшлэгъэр.

Драматургэу Дербэ Тимур зэчыишхо зыхэлъ усаку, журналист. Джьэрэ адыгэ тхаклохэу лэпэлэсэнэгъэ ин зыхэлъхэм, гъэсэнэгъэ зэзгъэгъотыгъэхэм ар зэу ащыт. Литературнэ институтэу Горькэм ыцлэккэ щытым (Москва) щеджагъ, иапшэрэ литературнэ курсхэр кыуыгъэх. Усэхэр зыдэт тхылы 10-м еху Тимур кыдыгъэкыгъ.

Спектаклэу «Шыу мафэр» зыфэгъэхыгъэр гъэзэтхэм кыарыхагъ, ар зыгъэуцугъэхэм адырлэгъэ зэдэгущыгъэхэм спектаклэм лэф зэрэдашлагъэр къащалотагъ. Европэм кышчыгъу-гъэ хуыгъэ-шлэгъэ шыпкы пьесэм лъапсэ фэхуыгъэр. Нэмыкхэм къалуагъэхэр кыккытымылэтыкыжъэу шъуналэ зытешъодгъадзэмэ тшлоигъор общественнэ, научнэ лэфышлэу Едыдж Батырай Германием ихъарзынэххэм къэбар гъэшлэгъон кызырацигъотыгъэр ары. Я 19-рз лэшлэгъум ыгузэгъу адыгэ шыу купмэ Пруссиием игъунапкъэ зэпачи таможеннэ полицием лашэ кызырэпалэтыгъэм пае къалэу Бромберг ихъыкум ялоф шалуагъэу ащ ит. Адыгэхэми, нэмыцхэми ащытхэр а лэшэ зэлууплэныгъэм хэклодагъэх, псаоу къэнагъэхэм хыкум атырашыхагъ. Джары пьесэм исюжети лъапсэ фэхуыгъэр. Гъэсэгъэхоккэ зызылпытэжхэрэм апашыхэ ежыми,

Дербэ Тимур ипъесэу «Бромберг щыклогъэ процессыр, е Адыгэр хыкумым зэрэцаумысыгъэр» зыфилоу техыгъэ спектаклэу «Шыу мафэр» Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэу И. Шь. Цэим ыцлэккэ щытым кыщагъэлъэгъуагъ. Режиссеры Емкуж Андзор.

иныбджэгъухэми аналэ кышчызы-ухуымгъэ, зэрэхыер кышчыгъэлъэгъогъэ адыгэ клалэм изеклуакли, еж хуыгъэ-шлагъэри Дербэ Тимур шлогъэшлэгъон хуыгъагъэх. Улэгъэ хылыгъэхэм кылыжыгъэ, земысэгъэ шыккэм тетэу рагъэклогыгъэ хыкумыр зыпэккыгъэ

гъэ герой шъхалэм иобраз драматургым пьесэм кышчызылуи зыхуыккэ ушэтылабэмэ арегъэуцэ, ичыгы гупсэ, ильэпкъ, адыгэ хабзэм, нэмыц прокурорэу хыкумым зызыумысыгъэм ыпхъоу Маргресе шульэгъоу афырилэм ипытагъэ еушэты. Сюжетыр зэмккэ кызырыклоу кыпшэхуыми, бзэ дахэккэ тхыгъэ пьесэм бэ кызылэуытырэр, мэхъэнаби клогылы. Къэлогъэн фае Адыгеим культурэмкэ и Министерствэ зехищэгъэгъэ зэнэкъокум «Бромберг щыклогъэ процессыр, е Адыгэр хыкумым зэрэцаумысыгъэр» зыфилоу пьесэр анахъ дэгъоу зэрэцалытэгъагъэр ыкли ар театрэм щыгъэуцугъэнэу игъо зэралэгъуагъэр.

Лирикэм драмэм чыплэшхо щеубытми, арэп нахъ шъхалэр. Герой шъхалэу Шыумафэ иобраз ащ нахъ къегъэбаи, спектаклэм епллыхэрэм нахъ апэблагъэ ешлы. Бэлыфыгъэ образ закъом – Маргресе иобраз ифэмэ-бжымы ятэ кыптехъэ, хыкумым илэхъан ащ объективизмэр чырегъанэ. А пстэу зыпкъ кыккырэр шульэгъоу адыгэ клалэм ащ фишыгъэр ары. Джащ тетэу художественнэ конфликтыр нахъ гъэлъашыгъэ мэху. Пьесэм ианахъ хуыгъэ-шлэгъэ шъхалэхэр кызыхуыгъэр ятлонэрэ едзыгъор, адыгэ клалэм илоф хыкумым ыло зыхуыккэ ары. Хыкумышыплэу зэккэри зышчызэолъжы-рэм елътыгъэмэ, адыгэ шыухэм язэныбджэгъуныгъэ кызышчытыгъэ чыплэхэм икыоу адэмылэжыгъэу кытцэху.

Дербэ Тимур гулытэшхо зилэ, обществэм ищылэныгъэ чанэу хэлэжхэрэ усаку. Поэтичeskэ шэлхъэ лъагъэхэм адиштерэ пьесэр бзэ дахэккэ тхыгъэ. Герой шъхалэхэм къалорэ усэхэм, монологхэм, аллегориэхэм, метафорэхэм спектаклэм епллыхэрэр аумэхых, ахэм драматическэ искусствэри спектаклэри нахъ къагъэбаи. Герой шъхалэу Шыумафэ ищылэныгъэ щыпэккыкыхэрэмэр аперэ шульэгъуныгъэ къабзэу ныбжыккэхэм къафыккыгъэмэрэ режиссерым дэгъоу зэрипхынхэ ыльэккыгъ.

Драматургым хыкумышлым, очылым, прокурорым, адыгэ клалэхэм, шульэгъум зэлъиштэ-

гъэ герой шъхалэхэм, къалэу Бромберг дэхэм ащытхэм яобразхэр гум кынажхэу дэгъоу кызылуиыгъэх. Гуманистическэ купкэ зилэ, яцлыфыгъэ напэ чамынэным кызышчыфэджэрэ пьесэ дэгъу дэдэ усакуу Дербэ Тимур ытхыгъ.

Режиссер лэпэлэсу Емкуж Андзор геройхэр купитлоу спектаклэм щызэтыреутых. Аперэ купым адыгэ шыухэр, ятлонэрэу ахэм къапыщытым — прокурорыр, ащ ыпху, хыкумышлыр, очылыр хэхъэх. А купитлумэ язэфышчытыккэхэмкэ пьесэм гупшысэ шъхалэу щыпхырыщыгъэр кытлэгъэлэсы.

Хыкумыр рамыгъажэзэ, Шыумафэккэ конфликтыр нахъ упэбжагъэ фэдэу мэху. Зи ымылоу актерыр сценэ гупчэм ит, уахътэ тешлэ къэс ышхъэ нахъ реуфэхы. Ащ бэ ыгу щы-

зыгъэинхэрэм, зызылшлыжхэрэм ащыт. Илоф хыкумым кышчыкыным ар фэбанэ.

Хыкумышлыр зыпылыр лъэныкхэрэ зэригъэшлунхэр, лэфыр рэхъатэу ухыгъэ хуыныр ары. Емкуж Андзор шыккэ-амал гъэшлэгъонхэр ащкэ кызырыгъотыгъэхэр къэлогъэн фае. Нахъ лъагъэу сценэм зэрэтырилэтыкыгъэхэмкэ хэбзэухуымакхэм ямэхъанэ ащ нахъ кылытыгъ. Лъэныкхэ зырызхэмкэ зэпэ-чынатлэху гъэмысакхэмэрэ ухуымакхэмэрэ телэтыкыгъэу тесых. Хыкумышлым гупчэр ылыгъ, пстэуми анахъ лъагъэу ар тес. Лъэой зэфэшхъафыбэ, хыкум зышыхэрэм агъэфедэрэ пкыыгъохэр: къамзыр, лэфыр зэраухыгъэр кыуышыхатэу зэрэтохэрэ уатэр гъэныгъэху сценэм щытэлъэгъух. А пстэуми мэхъэнэ гъэнэфагъэ я.

зэпэккыкырэр, ау ар кызыхымыгъэшыным пыл. Хыкумым кзэхуэ фэхуыштым ымыгъэгумэ-кырэм фэд. Маргресе фишыгъэ шульэгъуныгъэм иныбджэгъухэр зэрауыкыгъэм игукъао шъхэ-щыхын ыльэккырэр. Ятлонэрэ едзыгъом герой шъхалэм бэклэ нахъ зызытырелажэ, анахуэ ар зетлэгъулырэр хыкумышыплэр ары. Аперэ едзыгъом щытлэгъу-гъэ клэлэ ныбжыккэ гу стыр-ры ары лоу ар пшлэжышхтэп. Ищылэныгъэ къэгъэзэлэ зэрэ-фэхуыгъэр, илэклогъэ дунай зы-зэрэзэблихуыгъэр Шыумафэ хэтэлъагъо. Ау ушэтылэхэм ар къауфагъэл, нахъ лъэш ашыгъ.

Хыкумышлым, прокурорым, очылым язэфышчытыккэхэр сценэм дэгъоу кышчытыгъэ хуыгъэ. Прокурорыр зыпылыр ыгъэмысэрэ Шыумафэ агъэтлысынымкэ тлэхъапэхэр кыгъотынхэр, еж изеклуаккэ хабзэм диштэу кыгъэлъэгъоуныр ары. Ыпху инасып зэрэзэпиутырэр ащ ышхъэ кы-хъахэрэп. Очылыр прокурор къаигъэм текло шлоигъу. Зи лъэныкхэмкэ, ар ыгуккэ Шыумафэ фэцагъ. Прокурорыр «цыф лэлкэ» заджэрэр лэдэб зыхэлъ цыф-зафэу, цыф къабзэу щыт. Адрэ лъэныкхэмкэ, еж очылыр зы-

Сурэтышл лэпэлэсу Р. Сихуырэ режиссерымрэ спектаклэр зыщыккэ сценэр гъэшлэгъонэу, пьесэм щыпхырыщыгъэ гупшысэ шъхалэм диштэу зэты-рагъэпсыхагъ. Зэккэми мэхъэнэ гъэнэфагъэ я. Хыкумым щаштэрэ унашъохэм къамзыишхоккэ аклэтхэжыхыш, зэрэкоеу кызы-зэлырахыакы. Сценографием экспрессионизмэм инэшанэхэр хэолъагъох. Зэрэспектаклуи а шапхэр щыпхырыщыгъ. Сценэм лъэгъэплэщ кышчыгъэгъэщыгъ, ахэм ачлэгъкэ къэшыхагъэхэр, зэтеуыгъэхэр, лъэой заулэ щы-тых, пчэгур псынклэу зэхъоклы-гъэным фытегъэпсыхагъэх. Герой шъхалэр хъапсэ зэрашы-гъэр лэху-лъэхуэхэм къытагъа-шлэ. Спектаклэм иккэу Шыумафэ ахэр къамэккэ зэпеупкых. Лъэойхэу иккэу хым алэгъэхэр хыкум щэчалэхэм яккэгъэкхон мэхуыжых. Сценэм ыгузэгъу ит лъэаплэр нахъ далэтые герой шъхалэр зэккэми ашхъагъ ит хуыну. Архивариусым хыкумым щатхыгъэ тхъапэхэр кырихыаккэ-хэзэ аригъэлъэгъушхытх, иккэу хым ахэр чылуном чыхъажышхытх.

Режиссерым геройхэр купитлоу егъош. Аперэ купым хэхъэрэ адыгэ клалэхэм анагу ихуагъэл,

Европэм исхэм нэгъулухъо алул. Хыкум ужым ахэр зылуахыж-хэш, щэчалэхэм аралъхъэ. Аужккэ кыккхэрэм ахэр агъэ-федэнхэм паештын арэушхэу зыкызекхэрэр. Ижырэ урым дель арте театрэм инэшанэу щыт мыщ фэдэ шапхэр Емкуж Андзор зэригъэфедагъэм спек-таклэр нахъ кыгъэбаи.

Герой шъхалэр ицлыфыгъэккэ адрэхэм зэрашхъэдэккырэр къагъэлъагъо хыкумышлыр зыгъэ-сыгъэ чыплэм нахы нахъ лъагъэу иккэу хым зэрэдэккыаерэм, фэхы-гъэ иныбджэгъухэм яныбжыккыу зэрэчлуцорэм. Ахэр зыфэягъэр Шыумафэ афигъэцэклагъ.

Адыгэ зэоллым иобраз хъалэмэт пьесэми, спектаклэми дэгъоу къащытыгъэ хуыгъэу сэлъытэ. Лыхуыжхэм яобраз зэфэшхъафыбэмэ адыгэ драматургием ташырехыплэ. Ау спектаклэу «Шыу мафэм» хэт лыхуыжым фэдэм ыпэккэ тыди тыщылуымаккэу кысшлэшы. Драмэм игерой шъхалэу цыф бланэу, пытэу, зафэу зэрэщы-тым, ныбджэгъуныгъэм зэрэфэ-шыпкъэм даккыу зилэжэн зэри-лэккырэрэ, шъхэккэфагъэ зыфэ-пшыпхуэу, шэнышлоу зэрэщытри-тэлъэгъу. Адыгэ хабзэхэм ар адэхырэл, лъэпкъ хабзэхэм адэтэу ынапэ иккэбзагъэ, ичы-гу гупсэ шульэгъоу фырилэр къеухуымэ. Адыгэ шыухэр муш-кетерхэм зыккымыдэлугъэхэр къафызэхифызэ, адыгэм лашэр зэримыгъэтылырэр арело.

Пьесэм лэф дашлэ зэхуым, А. Емкужыр игупшысабэхэмкэ, шыккэ-амалэу ыгъэфедэштхэмкэ актерхэм адгощагъ. Спекта-клэмкэ нахъ къеккышхэр етланэ еж-ежырэу кыыхыгъэх.

Пьесэм дэлажэхэзэ, режиссерымрэ Дербэ Тимуррэ спек-таклэм ышхъэ зэблахуыжыгъ. Идее шъхалэм кыпкырыккыхэ-зэ, «Шыу мафэккэ» ащ еджагъэх.

Т. Дербэм ипъесэ образхэм якызылухын мэхъанэшхо щыре-ты. Герой шъхалэхэм ягушылэхэ-ми ащ дэгъоу лэф адишлагъ. Ахэм яшэн-гъэпсыккэ зыфэдэр ямоно-логхэмэ адиалогхэмэрэ дэгъоу кылуагъашлэ. Герой пэпчэ чыплэ гъэнэфагъэ пьесэм щырил, изеклуаккы кыбгъурылонэу щыт. Мыккэ драматургым лэфышхо ышлагъ. Джары актерхэм гъэхъа-гъэ хэлъэу сценэм зыкышагъэ-лъэгъон языгъэлъэккыгъэр.

Диалогхэмкэ, монологхэмкэ, зэнэккыухэмкэ, конфликтхэм-кэ спектаклэм идее шъхалэу кызылуыжырэу актерхэр ары. Ахэр зытэт сценэр зэрэзэтегъэ-псыхагъэми мэхъэнэ гъэнэфа-гъэ ил. Европэ хыкумым ибю-рократизмэ зынэсырэм иккэгъэ-лъэгъонккэ режиссерым шъо шууцлэр егъэфедэ. Герой шъха-лэр «нэмыц машинэу» шъхъас зымышлэрэм пэуцужын фаеу мэху.

гупшысэу сигъэшлыгъэхэр

Емклуж Андзор зэолхэм язэкъошныгъэрэ языкыныгъэрэ мэхъанэшхо зэраритырэ, Т. Дербэм иромантическэ драмэ адыгэ шыуишмэ яшэн-гъэпсы-клэхэр дэгъоу кызырэгъахыа-гъэхэр, ахэр зэпхыгъэхэр спектаклэм кышчытыгъэ зэрэхуыгъэр хэзгъэунафыкы сшоигъу.

Емклуж Андзор сценэм пстэу-ри шызэдиштэн фаеу елътэ. Адыгэ шыухэр янамыс кызыр-арилорэм, лъэпкъ хабзэхэм атэтэу мээклэх, яхасэ щаухэ-сыгъэхэм арэгъуазэх. Ахэр цыф лэлхэп, нэмык дунээеплъыккэ зилэ цыфых. Шыумафэ гъэс-ныгъэшхо зилэ прокурорым зэрэфэмидэм кыкырэп ар цыф лэлэу, мысэу. Ижырэ урым трагедиехэм зэрэахыуэрэм ехышырэу иныбджэгъухэр лэшэ зэлууплэныгъэм зэрэхэкладогъэ-хэмккэ герой шхъалэм лэшэу зызэригъэмисэжырэм гупшысэу тигъэшлыр джарэуштэу лэфхэр зэпыфэн фэягъэу, герой шхъа-лэм ар ынэтлэгъу итхэгъагъэу ары. Апэрэ едзыгъом Шыумафэ куль-минацием нэс джарэуштэу мээ-клэ.

Спектаклэм нэмык лэфыгъуи кызырэгъахыгъэм мыщ дэ-жыым гу лътэтэ. Ар зыфэгъэ-хыгъэр адыгэхэмрэ законым ишапхъэхэмрэ зэрэзэхуылэхэр ары. Апэрэ едзыгъом драматур-гыр кызытегушылэрэр герой шхъалэр иныбджэгъухэм лэшэу зэрэфэщагъэр, ахэр ышыхэу зэрилытэрэр, нэмыц пшашьэу Маргресе шүлэгъуныгъэ къаб-зэ зэрэфишлыгъэр ары. Ау псынклэ дэдэу лэфхэр зэпыры-гъэзагъэ хуыштых. Ышхэу ылы-тэщтыгъэ иныбджэгъуитлэу заом зэрэхэкладогъэр лэшэу кыфи-ригъэшлэшт, инасыпи фэбэнэн, ушэтыплагэ зэпичын фаеу хуышт. Шу ылыгъуыгъэ пшашьэр къе-пыирэ прокурорым ыпхъу, ишы-лэныгъэ кырыкшоцтыр хыкумым унашэу щаштэрэм елътыгъэшт, еж илажыккэ иныбджэгъуитлэу фэхыгъэу зылытэрэ герой шхъалэм клэгъэкъонэу илэр иныбджэгъухэм яныбжыкыурэ ишүлэгъуэр ары нылэп. Ем-клужым цыфым изэхашлэхэмрэ хыкумымрэ мыщ дэжыым шы-зэпегъэуцух. Нэмык еплъыккэ зэрилэм, нэмык хабзэхэм зэ-рарыгуазэрэм пае герой шхъа-лэр мыщ щаумысышт. Нэмыкшэу зэрэфэпагъэр, нэмыкыбзэккэ зэрэгъушылэрэр, бюрократическэ кодексым ихабзэ зэриукуагъэр ары цыф лэлккэ ар зыклапы-тэрэр.

Лъэгонджэмышхъэккэ тлыс-ныр, ышхъэ ыгъэцлыкыныр адыгэмккэ шхъэклошхоу зэрэ-щтыр, игупсэхэм яцылэныгъэ лые рихынэу пыир пымыхъэу ащ икхамэ къэмаплэм кызыр-э-римыхырэ, хэбзэгъэуцугъэхэм уадэх мыхъунэу прокурорым зэрилтытэрэм фэдэу адыгэри

лъэпкъ хэбзэ гъэнэфагъэхэм зэрарыгуазэрэр, ибгырыпх, икхамэ, исэхшо зэрэахырэ, ицые зэрэахырэ адыгэм шхъэклошхо зэрэахырэ ыккы ыпсэ ытыштымы ахэр кызыр-э-зэккыгъэхъахыштым ыуж зэри-тыштыр Шыумафэ агуригъало шлоигъу. Авторми, режиссерми мыщ фэдэ гупшысэм тыкыфа-щэ: къамэрэ сэххорэ зэрэголь-хэм кыкырэп герой шхъалэр пыеу. Итеплэккы ишэнккы Ев-ропэм исэхм зэрэахырэ кы-кырэп ар цыф мыгъасэу, лэлэу, къончагъэ голъэу. Режиссерым пчыагъэрэ ащ фэдэ гупшысэм кыфегъэзэхъы. Цыфхэм бэ зэфэдэу ахэлъыр. Хэбзэ-зэхэ-тыклэхэр зэрэзэфэмидэхэр ары ахэр зэрэзетекыхэрэр. Ащ узэрипхын фаеу нахъ, узэккы-чынэу шытэп. Ау герой шхъалэм гъогу кын кыккы, ушэтыплагэ-бэм апхырыккы фаеу хуышт инасып кыуухъуменым, зэрэмы-мысэр европейцэхэм агуригъэ-лоным пае.

Емклуж Андзор спектаклэм игъэуцун ишыпкъэу дэлэжыаг, актер пэпчы иролькэ пшэры-лэу илэр дэгъоу гуригъэуаг, художественнэ амал зэфэщыаф-хэр: гротескы, эксцентрикэр ыккы нэмыкхэр къеклоу ыгъэфэ-дагъэх. Еплъыхэрэр зылопшэу спектаклэр гъэпсыгъэ хуыгъэ.

Романтическэ драмэм ихаб-зэхэм арыгуазэхэр, Дербэ Тимур ытыгъэ пьесэм авторымрэ режиссерымрэ ыужккэ зыдэлэ-жыжыхэм шэлхэ лъагъэхэм атэтэу адыгабзэккэ тхыгъэ тек-стыр зытетым тетэу кыагъэнэ-жыгъэ. Емклуж Андзор актерхэм агурылон, бзэ къадигытын елътэ. Нахъ артист лэлэпсэхэр ары ащ спектаклэхэм ахыгъэ-лажыхэрэр, мы режиссерым ишүагъэккэ нэбгырабэмэ ялэрэ лъэбэкхуэр сценэм щадзыгъэх. Актерхэм Емклужым шхъэккэфэ-ныгъэ фырял, спектаклэ пстэуи ар ащытэлэгъу.

Роль шхъалэр — Шыумафэ ироль кызышлырэр актер ныб-жыккэ зэчышлоу Хъуадэккэ Азэма. Мыеккы колледжымрэ Москва дэт институтымрэ як-терскэ отделение кызылхыгъэ клалэм адыгабзэккэ ащ фэдэ ролышхо Лъэпкъ театрэм апэрэу кышчышлыгъэ. Ащ фэдэ образ хылытэр зэрэфигъэшоагъэмккэ Емклужыр хуыгуагъэп. Азэма ироль дэгъоу кышлыгъэ, герой шхъалэм изытет психологиче-скэу кыгъэшыпкъэжыгъэу кытын ылыгъэкыгъэ. Шыумафэ европэ хыкум системэмрэ спектаклэм шызэпыштыт. Герой шхъалэм нэмык дунээеплъыккэ зэрилэм пае цыхъэ кыфашырэп. Шыумафэ кызытэзгъэнэжырэ ишүлэгъуэрэ цыфыгъэу хэ-лымрэ ары.

Актер лэлэпсэхэм акыгъоу Азэма ироль дэгъоу кышлын,

ыгулкэ ежыри герой шхъалэм зэрэфэщагъэр кыгъэлъэгъон ылыгъэкыгъэ. Блэкыгъэ лэлэпгъу-хэм Европэм изеклохэм зыщы-ху алогъэ адыгэ зэолым иобраз ащ дэгъоу кызылхыгъэу тэлы-тэ. Емклуж Андзоррэ Хъуадэккэ Азэмагъэ лэфышхо зэдызэшлэ-хыгъэ, ау лэф зыдышлэн фаеу актерым джыри ыпэккэ кытэр бэ. Ар джыри бзэм дэлэжыэн, илэлэпсэхыгъэ хыгъэхон фае.

Спектаклэм хэлэжыгъэ актер пстэуи ярольхэр дэгъоу кы-шлыгъэу сэлъытэ. Ау анахъэу зыцкэ къесло сшоигъуагъэр Маргресе ироль кызышлыгъэ Тхъэкуахы Мэрджанэт, Адыгэ Республикэм инароднэ артистэу Тхъаркыохы Теуцожь, Адыгэ Республикэм изаслуженнэ ар-тистхэу Ахъмэт Артур, Бэгъушъэ Андзор. Цыф мыгъасэу, лэлэу кыагъэлагъэ ашлоигъо герой шхъалэм ахэр кыпыштытх, Европэм ицыф гъэсагъэх. Мэ-клэ-маклэу хыхъозэ, ахэм якон-фликт лъэгэплэхом хыкумым цынысы. Зэпыштыт купитлэр икыоу спектаклэм цызэтеуыгъ.

Европэм ис цыфхэм ядунай икызылхынккэ А. Емклужым реализмэм ишапхъэхэм анэмы-клэу, сюрреализмэри, гротескы, эксцентрикэри егъэфедэх. Шы-умафэклэ ахэм ядунай гурыло-гъуаеу щыт. Зэпыштыт купитлэр ядунээеплъыккэ, яцыгъынккы, язеклоклэ-шыккэ, ялэклоц дун-найккэ зетекых. Герой шхъалэм шү цэхъу ыгу зэрафимылыр, мамырзехъэу кызырэхъагъэр, ыгу рыхыгъэ нэмыц пшашьэм насып дигъотыным нахъ хъопса-плэ зэрымилэр агуригъало шло-игъу. Ау Тхъаркыохы Теуцожь дэгъу дэдэу зирол кышлыгъэ прокурорым цыхъэ ащ кыфи-шырэп. Иактерскэ лэлэпсэхы-гъэккэ спектаклэм зыкышчыгъэ-лэгъуагъэхэм Теуцожь нахъ кыахыш, ар лъэгэплэхом зэр-нэмыц пшашьэм гу лыотэ. Арырэ Тхъэкуахы Мэрджанэтрэ сценэм цызэдештэх, тымрэ пхумрэ яобразхэр кыплылысэху кы-зылхыгъэх. Спектаклэм ипэуэблэ ицыхъэ зытэлыжыгъэу, шырытэу цытыгъэ Маргресе ишэн зэблэ-хыгъэ мэхъу, зыдигъэзэхыт, кыкыштыт зымышлэрэ, шүлэгъ-гъуи зэлыштэгъэ пшашьэм ятэ ыгу хымыгъэккэ зэрэшлоигъор кытлэлэсы. Ар зэмккэ пху лорышлэу, шабэу щыт, адрэмккэ шүлэгъуэр зыгу кышчыгъэ, зызэхашлэхэр кыбыжытыкырэ пшашь. Мэрджанэт игъорыгъо-зэ нэмыц пшашьэм иобраз икыоу кызылхыгъэ. Спектаклэр оклофэ Маргресе зызэрэзэхы-рэр тэлэгъу. Иккылым ыпхуэр адыгэ клалэмрэ янасып зэхэлъ хуным прокурорым кызырэгъэ-гъыгъэм кыбгурегаало пшашьэр ишыпкъэу инасып зэрэфэбэна-гъэр. Тхъэкуахы Мэрджанэт итворческэ лэлэпсэхыгъэ зэрэ-

хэхъуагъэр, ироль дэгъоу кызырэгъахы-гъэр, спектаклэмккэ гъэхъагъэу ашыгъэ-хэм ащ илахыи зэ-рахэлъыр кыхэз-гъэщы сшоигъуагъ.

ГИТИС-м щеджэ-гъэ Тхъаркыохы Теуцожь театрэм кышчышлыгъэ роль пстэуи кыаушыа-ты зэчышхо зы-хэлъ актерэу ар зэрэщтыр. Я 90-рэ илъэсхэм агузэгъу МХАТ-м щэгъэуц-гъэ спектаклэу «В горах мое сердце» зыфилорэм герой шхъалэм янэ ироль Теуцожь кызырэгъа-шлыгъэр театральнэ критик цырылохэм лэшэу агу рыхы-гъагъ. А.С. Пуш-ким и «Маленькие трагедии» Сальери, И. Цэм ипъесэу «Кюклас» зыфило-рэм Кюкласэ, Къат Теуцожь иповестэу «Джэф» тыхыгъэ пьесэу А. Хыкуым ыгъэуцугъэм Тыккэ яобразхэр гум кынажыгъэу кыащызылхыгъэх.

Къэлогъэн фае иактерскэ лэлэпсэхыгъэккэ Тхъаркыохы Теуцожь лъэгэплэхом зэрэнэ-сыгъэр А. Емклужым инспекталэ анахъэу кызырэгъахыгъэу. Актерымрэ режиссерымрэ ягъэ-хъагъэхэм якыккыплэр пьесэм купккэу кыккылым лылысынхэ, ар кызылхырашын зэралэккы-гъэр ары. Теуцожь зэрэартист лэлэпсэ дэдэр, адыгэбзэ жэбзэ къабзэ зэрэулыр, фэккылаеу ар зэригъэфедэрэр, кышлырэ ролым иобраз кызылхыгъэу, загъорэ гуцылэхэр зэрэзэпыш-рэм мэхъэнэ гъэнэфагъэ зэрилэр зэхэошлэ. Ыпкы дэзыгъэлыршлэ-шүрэ актер лэлэпсэм уедэу-ныр, ироль кызырэгъахыгъэ уе-пльыныр тхыагъо. Нэгъулыхы-парикымрэ кыккылоу зэригъэ-федэхэрэм, ылыакоу зэрэзэты-ридэрэр, лъэгэплэм псынклэу зэрэдэчыаэрэ ыккы кызырэгъэ-хыжырэ шыккэ кыагъэлагъэ Тхъаркыохы Теуцожь зыпшъэ умыккынын артистэу зэрэщы-тыр. Мэрджанэтрэ арырэ зэ-диштэху, тырагъафэу пхумрэ тымрэ яроль кызырэгъахыгъэу сэлъытэ.

Джащ фэдэу хыкумым кы-шлэкыгъэ пстэуи спектаклэм икыоу кышчылэхыгъэ хуыгъэ. Артистхэу Ахъмэтым, Тхъаркыа-хыом, Бэгъушъэм лэлэпсэхыгъэ ахэлъэу охъабэ зыпэулыгъэ едзыгъор кышлыгъэ. Режиссерэу А. Емклужым идее шхъалэу пьесэм шыпхырышлыгъэр ак-терхэм мыщ кыащыригъэуагъ.

Мэхъанэ зымылэ рольхэр спектаклэм зэрэхэмытхэр хэ-

гъэунафыкыгъэн фае. Актерхэр зэккэ творческэу образхэм якызылхын кыккылапгъэх. Ху-дожественнэ амал зэфэщыаф-хэр спектаклэм шыгъэфедэгъэх. Шыумафэ иныбджэгъу зэолхэм ярольхэр Жьудэ Аскэррэ Бо-лэккэ Адамрэ дэгъоу кышлы-гъэх. Артистхэу Джолэ Рэщыдэ, Хыакуй Анзаур, Зыхъэ Зурал-бий, Удыккэко Ислам, Дамэлэе Казбек ярольхэр кызырэгъа-шлыгъэм уегъэразэ. Удыккэко Ис-лаам архивариусым, тыгъуаком, хыкумым исекретарь ярольхэр спектаклэм лупккэу кышчыш-гъэх.

Режиссерым балыр зэрэхи-гъэхъагъэм кышлыгъор нахъ кыгъэбайгъ. Зылоф хэшкышхо фызилэ Емклуж Андзор икыоу текстым дэлэжыэн, спектаклэм лэф дэзышлэр пстэуи, актерхэ-ми идее шхъалэм ипхырышккэ ашлэн фаер агуригъэлон зэри-лэккыгъэр ары гъэхъагъэхэм якыккыплэр.

Спектаклэм фэгъэхыгъэу джыри бэ къэплон лъэккыштыр. Сыда плэмэ режиссерым ямы-шыккэ амалыбэ ыгъэфедэгъ. Музыкэм икыхэхын Ф. Хы-тамэр дэгъоу дэлэжыаг. Клас-сическэ музыкэр, М. Къэбар-дэккыом ипшыналыгъэр, Хыагъэ-удж-купым кырыгъэлорэ лъэпкъ мэккыахэр кыккылоу спектаклэм хэгъэщагъэх хуыгъэ. Шыуашэ-хэмккэ сурэтышлэу Р. Пыхъура-ем Европэм исэхм шыгъын гъэшлэгъонхэр кызырэгъахы-гъэр, адыгэ шыухэм лъэпкъ шыуашэхэр зэрэащылагъэр, И. Хъоджам ямышыккэу кы-шыхэр зэригъэуцугъэр хэзгъэу-нафыкы сшоигъуагъ.

ШХЪЭЛЭХЪО Светлан. Театровед.

Искусствэр — тибайныгъ

Тарихъым иунэ якIуапI

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей зэтырагъэпсыхъажы, иклэрыклэу ипчъэхэр кызылаухыжыгъэх. Апэрэ Iофтхъабзэу «Музейхэм ячэщ» зыфилоу ащ цызэхашагъэм нэбгырэ шъэ пчъагъэ хэлэжъагъ.

Лъэпкъ музейр клэракIэ ху-гъэ. Къэралыгъо гъэпсыклэ илэу Адыгеир зыпсэурэр ильэси 100 зэрэхурэм ехъулэу Лъэпкъ музейр агъэклэжыгъ. Итеплъэ, унэ клэцыр хэпшыклэу нахъ дахэ хуыгъэх. Адыгэ унэр клэу кызылаухыгъ.

Илэпшысэхэм зыщыфагъэсэхэрэ унэм лъэпкъ искусствэм цыцлэрылэхэ Абрэдэ Гоцъфыхъ, Нэгъуцу Аслъан, нэмыкIхэм ныбжьыкIэхэр рагъэблэгъагъэх. Пхъэм пкыгъоу хашыкIыхэрэм А. Нэгъуцу къатэгущылагъ. Пхъэлычыр зэралышт шыкIэр къаригъэлъэгъуи, Iэмэ-псымэхэри къаритыгъэх. Урысхэм, адыгэхэм, нэмыкIхэми пхъэшлэ Iэлэсэхэр тыгу къагъэкIыжыгъэх, пхъэлычхэр ашлыгъэх. А. Нэгъуцу Iофшлагъэхэм уасэ афишлыгъ, шухъафтын ахэр афишлыгъэх.

ХэдыкIынхэм Абрэдэ Гоцъфыхъ къатэгущылазэ, ялэпэлэ-сэныгъэ ныбжьыкIэхэм хагъэхъонимкIэ Iэпылэгъу афэхъугъ. Дышъэидагъэхэр, нэпэплъ шухъафтынхэр пшъашъэхэм ашлыгъэх.

Чынэ ешлагъэх

Лъэпкъым иджэгукIэхэм ащыщ чынэ уешлэныр. Музейм шлэныгъэмкIэ илофышлэ шъхалэу Тэу Аслъан адыгэхэр чынэ зэрэшлэщыгъэхэр, чынэр пхъэм, бжъэм зэрэхашыкIыштыгъэр, чынэкIэпщыр зэрэбгъэфедэщтыр, фэшъафхэри клэлэхэм, пшъашъэхэм къафилотагъ. КIэлэцIыкIу зыгъэсаплэу «Щыгъыжыи» хэтхэм джэгукIэр псынклэу къагурылауагъ, пчэгум цыджэгугъэх. Нэгъуцу Аслъан къафигъэхъазырыгъэ чынэхэр

клэлэцIыкIухэм шухъафтын афа-шыгъэх.

Хульфыгъэ, бзыльфыгъэ унэхэр

Ахэри клэу кызылаухыгъэхэм ащыщых. Хульфыгъэ унэм адыгэ шуашэхэр, лъэпкъ Iэшлагъэхэр къышагъэлъагъох. Адыгэ Республикэм иапэрэ Президентэу Джарымэ Аслъан ишуашэу музейм ритыжыгъэр лъэгъупхъ.

Бзыльфыгъэм иунэ дышъэидагъэхэр, Iэлэсэхэм ялофшлагъэхэр, фэшъафхэри цыолъэгъух. Ижырэ шыкIэм тетэу адыгэ хъакур гъэпсыгъэ. Машлоу цызэхашагъэнагъэм клэлэцIыкIухэр ары нахъыбэу благъэу екIуалэхэрэр.

— Нан, машлом сыкъегъэфабэ, — ело шъэожъиэм.

Къэгъэлъэгъонхэр

Музейм ифонд къыхахыгъэ къэгъэлъэгъонхэр 15 фэдиз мэхъух. ЗэкIэри гъэшлэгъонышъ, апэу узепллыщтыр къыхэхыгъуай. Къудай Марет, КъумпIыл Аидэ фондым къытегушылэхэзэ, тарихъ къэбархэм IупкIэу уащэгъэгъуазэ.

Къэралыгъо гъэпсыклэ илэу Адыгеир зыпсэурэр ильэси 100 зэрэхурэм ехылагъэр нэм фэплъырэп. Археологхэу ЛэупэкIэ Нурбий, Тэу Аслъан, Петр Дитлер къагъотыгъэ тарихъ пкыгъохэр гум къегушыкIых. Дышъэм, тыжыным ахэшлыкыгъэхэр мыжъо лъэхъаным епхыгъэх.

МамырыкIо Саидэ, Сихъаджэко Иринэ, Пшыпый Фатимэ, нэмыкIхэу музейм Iоф шызышлэхэрэм хъакIэхэр тарихъ къэбархэм ащагъэгъозагъэх.

Хэгъэгъу зэошхом тидзэкIолIхэм лыхъужыныгъэу цызэрэхъагъэм гур къелэты. Сурэтхэм уяплызэ, Советскэ Союзым и Лыхъужыхэр нэгум къыкIэуцох. Нэхэе Даутэ офицер шуашэу цыгъыштыгъэр музейм къыратыжыгъ. Хэбзэ къулыкIушлэхэр, ныбжьыкIэхэр, нэмыкIхэр шуашэм епллыхэу тырихылагъ. Къэралыгъо Думэм идепутатэу Владислав Резник упчIабэ илэу къычIэкIыгъ. Музейм ипашэ игуадзэу Шэуджэн Налмэс джэуапхэр зэгъэкIугъэу къыри-тыжыгъэх.

Адыгабзэр аныхъыжъхэм ащыщ

Музейм икъэгъэлъэгъонэу чыгышхом икIуамэхэм атетхагъэр нахъ гъэшлэгъонхэм ахэтэлъытэ. Дунаим цыпсэурэ лъэпкъхэм яныдэльфыбзэхэм аныбжъ зэбгъашлэ пшIоигъомэ, чыгыр Iэпылэгъу къыпфэхъушт.

Адыгабзэр аныхъыжъхэм зэралыщыр къыхигъэщызэ Еутых Бэлэ тхыгъэхэм къяджагъ. Хъут Данэрэ Лыхъурэе Аидэрэ къутамэхэм атетхагъэхэм зацагъэгъозагъ. Адыгабзэр зытетхэгъэ чыплэм шъабэу алапэхэмкIэ нэсыгъэх, гушIуагъэх.

Археологиер

1997-рз ильэсым Нэхэрэзые пэблагъэу Зэе Iуашъхэм дэжъ

ижырэ мамонтэу къышагъотыгъэр музейм къышагъэлъагъо. Зотов Долэт ащ къытегушылэ. Ильэс минитфым нахъыбэ зыныбжъ лэгъупэу ятIэ гъэжъагъэм хашыкIыгъэри зэрагъэфэжыгъ, музейм ичIыплэ хэхыгъэ цагъэуцугъ. Лэгъупыр Улапэ дэжъ къышагъотыжыгъ.

МыекIопэ культурэм щыщ къошынхэри цIыфхэм ашлогъэшлэгъонхы. Ильэси 125-кIэ узэ-кIэлэбэжымэ, археологхэм къагъотыгъэхэм студентхэр, нытыхэр къакIэупчIагъэх. Тэу Аслъан тарихъ къэбархэр къылуатэхэзэ, нэбгырабэ къеуцокIыгъэу кызыредэлущтыгъэр лъэшэу тиготагъ.

Исп унэм итарихъ зэзыгъашлэ зышIоигъохэр нэбгырэ пшIы пчъагъэ хуштыгъэх.

Лъэпкъым ичIыналъ

Адыгэхэр пэсэрэ лъэхъаным зыщыпсэуштыгъэхэ чIыгур географии картымкIэ зэбгъэшлэн плъэкIышт. Ащ уепллызэ псэуплэхэм ацIэхэм укъяджэ. Тарихъыр нахъ дэгъоу зэзыгъашлэ зышIоигъохэр музейм илофышлэхэм алуагъэх.

НахъыпэкIэ адыгэ унагъохэм ясагъухэм, унэхэм теплэу ялагъэр музейм цыолъэгъу. Лъэпкъ зэфэшъафхэр «Музейхэм ячэщ» цызэлуагъэх. Апэрэу музейм къэкIуагъэхэм альэгурэр зэрагъэпшэщтыр амышIэу тарихылапэ.

Унагъом ипщэрыхъапIэ, нэ-нэжъ хъакум ыпашъхэ зэрэщысыр, пшъашъэм унэм чIыплэ шъафэу цырилэм, Iэлэсэхэм ялэшлагъэхэм, нэмыкIхэм уяпллызэ, гупшысэхэм узэ-лэштэ.

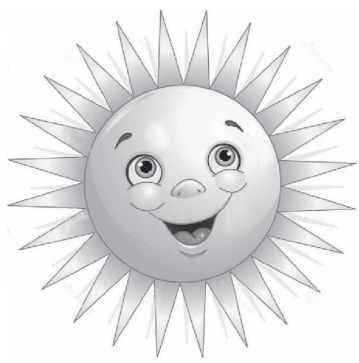
ИчIыгу гъэбэжъоу, ипсыхъо къаргъоу, имэз уцышъо дахэм зэлпкIугъэу адыгэр зэрэпсэуштыгъэр сыдым ыосагъа?! Былымхэр зэрихъуштыгъэхэр, адыгэ чыгъхатэхэр зэрэбаигъэхэр, фэшъафхэр зэзыгъэшлэным пылхэри музейм щытлэгъугъэх.

Концертыр

Музейм илофышлэу Надежда Бурмистровым зэрицэгъэ концертным ансамблэхэу «Казачатэр», «МыекIуапэ инэфылъэхэр», нэмыкIхэри щыуджыгъэх. ИскусствэхэмкIэ клэлэцIыкIу еджаплэу N 1-м зыщызыгъасэхэрэм, ТхъакIушынэ Адамэ, фэшъафхэм адыгэ оредхэр къалуагъэх, пчыхъэзэхэхэр къагъэдэхэгъ.

Тарихъым иунэу республикэм и Лъэпкъ музей ипчъэхэр кызырэзэлаухыжыгъэм, зызырушомбгъугъэм цIыфхэр егъэгъушлэх. Теуцожь районым къыкIыгъэ бзыльфыгъэхэм ацIэкIэ Къэзэнэ Мулиэт кызыерилуагъэу, музейм изетегъэпсыхъажын хэлэжъагъэхэм, пчыхъэзэхэхэр зэхэзыцагъэхэм «тхъашъуегъэпсэу» ятIожы тшIоигъу. Къэралыгъо гъэпсыклэ илэу Адыгеир зыпсэурэр ильэси 100 зэрэхурэм тыпэгъокIызэ, республикэр пытэу ылъэ зэрэтеуцагъэр тилофшлагъэхэм къаушыхъаты.

ЕМТИЛЬ Нурбий.

Тыгъэнэбзый

ЖьоныгъуакIэр кIэракI

Гъэтхэ мэээ зэищыр зэфэдэ хъазыр: мафэм кыыхэуагъ, чэщыр нахъ кIако хъугъэ. Чыгур къэфэбагъ, уцыр кы-хэкIыгъ. Жьыр къэшъэбагъ, тыгъэр къэплъыгъ, чыгхэр къэтIамыгъэх, ду-наир къэгъэгъэ мэлъ; бзыухэр мэча-чэх: амкIышпыр — оредыу, пIахшхор — усаку, кьолэжъыр — мэкъэнчъ, ауми, ащи зыкышIошIыжы «кыуаргъ, кыуаргъ!» еIошъ.

ЖьоныгъуакIэр анахьыкI ышхэм; мэфэкIхэр икIас: IофшIэным ыкIи Гъат-хэм, ТекIоныгъэшхом ямафэхэм яза-кьоми екыуба?! Цыфхэри кIэракIэх. Тхьагъом гур дэкIэжыба, мамырныгъэр пытэнэу, цыIэныгъэм тIэ екIоу, псау-ныгъэкIэ тымыхъуапсэу, тижьи тикIи зэдедгъаштэу, цыф зэхэдз тимыIэу, тызэфэсакыжъэу гъэ мин къэдгъэшIэнэу тэлъало!

УСЭХЭР ЗЭТЭГЪАШIЭ

КЪУЕКЪО Налбий

БэрэIумафэхэр

Тыгъэ нэгоу,
Мэээ напцэу,
Жьогъо Iапшгъэр — нигъашъэ.
ЫIэ башIэу,
ИшIэ зафэу,
О бэрэIумафэр — шъао.
Цыфыр агъашиIоу,
ЯчIыгу ешIушIэхэу,
Оредэу кьаIорэр
Мамыр гъэшIуабзэу,
Агурэ абзэрэ
Къеблэгъэ мафэу,
Адыгэ нигъашгъэрэ
Адыгэ шъаорэ
Сапашхъэ исхэу сэлъэгъу.

Цыфыгъэм уемынэбжъау

Шъхъэгъэлъэжъ, шъхъэлъытэжъ зиIэ пэпчъ зыфэсакыжы сыдымкIи, ежъ фэдэ цыфэу кыготми ешъхъарыкIорэп. О кыуашIэмэ уимыгепэщыр нэмыкI емышIэмэ ухэукощтэп ыкIи кыогоо-жыщтэп.

Мафэр нэфылым кыищэжъ, пчэдыжъ тыгъэм гур кыдешае. КыпIукIэрэ цы-фым сIаам ех, гудэщэгъу фэрэхъу, адыгэм хэлъыгъ а шэнышIур.

«Сэгъуажъо» плъу нахьыжым уемын-гъуу, ыпэ зымышI, ыгу хэмыгъэкI. Хэти тизекIокIэ-шъыкI неущ тызыIукIэжыщтыр. Хьылъэ ыIыгъмэ, дэлэпыIи фэхъ, уишIу кыиотэжыщт.

Урамтет щхын-гуцыIэным ащыухъ, ахэр Iэдэбым, гъэсэныгъэм щыщхэп.

Укуозэ угуцыIэныри дахэп, зытхьа-кIумэ жъажъэ щыткIи. ГуцыIэ гуаом, гуцыIэ Iаам защыдзый, ар зижэдэкIхэр кьегъэIаех, кьегъэтхьамыкIэх нахъ, кы-гъэшъуашIохэрэп. ЕтIани о гу пымытэ-гъахэу нишъэ маплъэ, тхьакIумишъэ мэдэлъ, укыизэхэзыхыгъэм зэзакьоми, а шъо Iаер кыптыриштэщт.

ПкIэнчъэу цыф ыгу хэмыгъэкIэу, ухэмыIуIоу зэбгъасэмэ, ащ ухэтми уиухъумэщт. Шэн зэтет, шэнышIу уиIэныр дэгъу нахъ дээп. Бзэгухъаныр, пцIу-сыныр, шъорышIыгъэ тесыгъэр, дысы-гъэр — мыгъэсэ шэных. КыыхэкIыщт шъхьакIо «пшхэу» цыIэныгъэм, угуи чIыпIэ ымыгъотыжъэу, ау ащ кыкIырэп мыгъэсэ гурхъэлъ-гурхъашIэу, добэ-даш-хэу зыбгъэпсынэу. ШIур зымыштэр, ем щыкIэрэп. Ежъ зышIолъэшми, ымышIэрэр бэ, кIэхэкIырэр макIэп.

Пчэнымрэ мэлымрэ

Зы лыжърэ зы ныорэ язэкъо дэдэу ыкIи яунэжъ цыкIуи зэхэтакъоу, тхьа-мыкIэ дэдэу шылагъэх. ЯIэщ чэпатхъэ зы мэлрэ зы пчэныр дэтыгъ, кыпшъхъэм шъор ещэкIыгъэу, анэрэ абжъэрэ нахъ къэмылгъагоу.

Мафэ горэм лыжъым гумэкIэу кы-рищэжъагъ: «А ныу, сыда тшIэмэ хъу-щтыр? Мэкъуми осэшхо иIэ хъугъэ, ахъщи тIэп, пчэнымрэ мэлымрэ тэркIэ джы кIэрышIэн шыпкъ, дэрэкIи мы цагум, зыдакIо ашIоигъом оредкIох».

«Ахэр тымыгъэшхагъори, тэ тшхын дгъотыгъот», — ыIуи ныоми дыригъэ-штагъ.

Джауштэу Iальмэкъ нэклир ашIохэлъа-гъэу мэлымрэ пчэнымрэ кыдагъэкIы-гъэх ыкIи зыдакIуи, нэмыкIи амышIэу гъогу тхьагъэх. МакIох, макIох, макIох... Зы псэ зыпыт шыIэп... Уни, кыаджи, хьи, чэтыуи, чэми, мэли. Шъоф нэклим итхэу кIохэзэ, тыгъужышъхъэ кыагъо-тыгъ. Щтагъэх жьы кыамыщэжъэу, сыда тыгъужышъхъэр зэрафэбылымри?!

Ау «Iальмэкъ нэклим нахъ дэгъуба зыгорэ илъымэ» алуи, кыашти, ежъ-жыгъэх. Пшъыгъэх, пагъэх, мэмэла-кIэх... Чэщ мэхъу, плъэхэмэ, чыжъэкIэ зы нэфыпс горэ къэлъагъо. «МашIуа шъуIуа? Дэгъуба чэщ чыIэм зыщыбгъэ-фабэзэ ущычыеныр!» — ехъопсагъэх. — «Ар боу дэгъугъэ, — кыдырегъаштэ игъусэ пчэным, — тинасып кыыхмэ, тшхыни, пси, машIуи дгъотын». ГуIэхэзэ, зэкIэлыоужьхэу тIури ечъэжъагъэх. Апэ илъыри зыфэдэм ыгъэпагъэхэп. МашIор зыдэщыIэм, кыизэпатхъуи, кычъэлIагъэх: альэгъугъэм, зэкIэ ащиэгъэгъупшагъ. Ты-гъужъ хъашхъурэу нэклигъышым машIом пIастэ шагъэпIонкIы! Мэлымрэ пчэн насыпынчъэмрэ агу кыизи, альэдакъэ нэсыжыгъ, ау ерагъэу, кыизхамыгъэщэу сэлам арахыгъ. «Тылушъуфыщтба?» — аупчIыгъэх. «Ащ фэдэ мэхъуа, шъукакIу! — кыаралъагъ тыгъужьхэм аIупс ады-рыжъэ, — Боу шъухъэкIэ лъапI!»

Пчэным гу кыизэпIышIыхы, «Шъумы-гумэкI, тэ тшхын тымыIыгъэу щытэп,

— ыIуагъ, мэлым енэклаозэ, — лыр хэти фикыушт. Эй, мэл! ШIэхэу кыаштэ тигъо-мылэ», — ыIуи екууагъ. Мэлым а такы-кыым псынIкIэу нэфынэм пэблэгъабзэу тыгъужышъхъэшхор кырихи, кыаригъэ-лъэгъугъ. Тыгъужьхэр кыизэплъэм зэ-текъагъэх. Жьы кыащэрэп. Хъурэм гу лъытагъэу, пчэным игъусэ мэлым уна-шъо фешIы: «А мэл кыыгъэжъ, а шъхъэ отэрэу тIыгъым мыщ нахъ ин ахэлъба?! Кыаштэ!»

А зы шъхъэ закъор Iальмэкъым ри-дзэжьи, ар дэдэр псынIкIэу кырихы-жыгъ мэлым. Тыгъужъ штагъэхэм анэ зэтэкIы, ар нахъ инэу кыащэхъу. Пчэ-нымрэ мэлымрэ кыатхьагъэпIэклыхъуи агу къэкIыгъэп.

Ашхыщти, япIасти ащыгъупшэжыгъ, Тыгъужъ нахьыжым ыльэгъугъэу ыщэ-чыгъэр бэдэд ыкIи хэклипIэм кыеусагъ: «Моу сэ псыхъэ сыкIонышъ, пIастэр Iужьуло хъугъэшъ, кыэсхынышъ, сыкыэ-

кIожыщт!» — ыIуи, зыIуригъэхыгъ. ТыгъужытIур ежэх, къэкIожыпэщтэу алошъ, ау гурытым ышъхъэ кыеуагъ хъу-рэр. «Тинахъыжъ гъоцэгъэн фает, сы-лыкIон», — ыIуи, кыкIиIагъ.

Яцэнэрэ Тыгъужьыр нэмыз-лумызэу мэшIо Iупэм Iус, егупшысэ ышIэщтым; изакъоу кыизэрахэнагъэр кыгурылуи, хэти сыди пымылжъэу ари кыизы-лъэти, мэзым хэлъэдэжыгъ.

Пчэнымрэ мэлымрэ зэплъ-кыизэ-плъыжъхы, япIцI цыкIу кыизэрадэхъугъэм ыгъэгъушIагъэх, шхыгъэх, машIом етIы-сылIэхы пIэстэ шыуан джадэр апашъхъэ рагъэуцагъ: ыгъэтхьагъэх, кыалыжыгъ ыкIи «Сыдэу пщэрыхьакIо пшъхъапэха тыгъужьхэр!» язэрэгъэIуагъ. Нэф зэ-шъым, ягъогу пчэнымрэ мэлымрэ тхьа-жыгъэх нахъ кыизэрэшIэжыгъэхэу.

Пшысэр ззыдзэкIыгъэр
Н. ДЗЭУКЪОЖЪ.

Нэклибгъор зыгъэхъазырыгъэр МАМЫРЫКЪО Нуриет.

Искусствэм ицIыфхэр

Нахьыбэрэ зэхахы ашIоигьу

Лъэпкъ искусствэм, спортым ащыцIэрылоу Дзыбэ Мыхьамэт иконцерт Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние щыкIуагъ.

Адыгэ Республикэм, Къэбэртэе-Бэлыкъарым язаслуженнэ артистэу Дзыбэ Мыхьамэт искусствэм имызакъоу, шы спортым щызэ-лъашIэ. Хэгъэгъу зэошхом тидзэкIолIхэм Теклоныгъэр кызыщыдагыгъэр ильэс 77-рэ зэрэхъугъэм афэгъэхьыгъэ шыгъачъэхэу Мыекъуапэ щыкIуагъэхэм Дзыбэ Мыхьамэт ахэлэжъагъ, концертэу шыгъэчъапIэм щы-кIуагъэм оред кыщыкIуагъ. Зэнэкъокъум фигъэхъазырыгъэ шыхэм хагъэунэфыкIырэ чыплэхэр къафагъэшоагъэх.

— Шы спортыр лъэшэу сыгу рехъы, — кытитиуагъ Дзыбэ Мыхьамэт. — Шыр цы-фым иныбджэгъушIу. Шыгъачъэхэм сыгу къалэты.

Мэфэ заулэ тешIагъэу М. Дзыбэм Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние концертышхо кыщитыгъ. УрысыбзэкIи, адыгабзэкIи иорэдхэм тядэлугъ. МэщбэшIэ Исхьакърэ Тутэ Зауррэ зэдаусыгъэ оредэу «Адыгэхэр» гур зылэпашэу ыгъэжъынчыгъ.

Натхъо Джанхъот ыусыгъэ оредэу «Дахэ сидунай» зыфилорэр М. Дзыбэм ирепертуар хигъэкIырэр. Дунаеу зыщыпсэурэм идэхагъэ оредым кыщырилотыкIэу елытэ. Хъанахъо ехьылIэгъэ оредыр, тильэпкъэгъухэм афэгъэхьыгъэ оредхэр, нэмыкIхэри Мыхьамэт кыIуагъэх.

Владикавказ, Налчык, фэшъхаф къалэхэм къащитыгъэ концертхэм цыфыбэ яплъыгъ.

Дзыбэ Мыхьамэт зыми фэмыдэ лъагъор искусствэм щыпхырещы. Оред лэпчъ къэлэ-кIэ хэхыгъэ кыфегъоты. Лъэпкъ шIэжъыр, адыгэм ыгу кызырэтээрэр, тишэн-хабзэхэм ядэхагъэ иорэдхэм ащызэхэхы. Пщынэр кыштэмэ, ыгъэбзэрэбзэн елъэкIы. Пщына-оу ригъажьы зэпашIэрэ оредыло зэрэхъугъэр бэмэ агъэшагъо. Адыгэ IорыIуатэхэр, гущылэ щэрыохэр зэдэгъушIэгъухэм ащигъэфедэу зызэхэпхыкIэ, лъэпкъ искусствэм ицIыф шыпкъэу зэрэщытыр шIэхэу кыбгъурэлэ, исэнаушчыгъэ огъэлапIэ. Оредым тамэу

ритырэм щылэныгъэм зыщелэты, цыфхэм алъэлэсы.

Опсэу, Мыхьамэт! О уишIушIагъэ республикэм щыпсэурэ лъэпкъхэм, искусствэр зышIогъэшIэгъонхэм агъэлапIэ, уиорэдхэр нахьыбэрэ зэхахы ашIоигьу.

Зэхэзышагъэр ыкIи кыддэзы-гъэкIырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащы-псэурэ тильэпкъэгъухэм адырIэ зэхы-ныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жьугъэм иамалхэмкIэ и Комитет
Адресыр:
ур. Крестьянскэр, 236

Редакционер зыдэ-щылэр:
385000,

кI. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,

Редакцием авторхэм кIаIхырэр А4-кIэ заджэхэрэ тхьапэхэу зипчъагъэкIэ 5-м емыхъухэрэр ары. Са-тырхэм азыфагу 1,5-рэ дэлъэу, шрифтыр 12-м нахъ цIыкIунэу щытэп. Мы шапхъэ-хэм адимыштэрэ тхыгъэхэр редакцием зэкIегъэкIожьых.

E-mail: adygoice@mail.ru

Зышаушыхъатыгъэр:

Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, теле-радиокъэтын-хэмкIэ ыкIи зэлы-IэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIоры-шIапI, зэраушыхъатыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зышыхаутырэр
ОАО-у

«Полиграф-ЮГ»,
385000,
кI. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

ЗэкIэмкIи пчъагъэр
4471

Индексхэр
П 4326
П 3816
Зак. 976

Хэутыным узщы-кIэтхэнэу шыт уахътэр

Сыхъатыр
18.00

ЗышыкIэтхэгъэхэ уахътэр
Сыхъатыр
18.00

Редактор
шъхьалэм
ипшъэрылхэр
зыгъэцакIэрэр
МэщIэкъо
С. А.

ПшъэдэкIыжъ
зыхьырэ секретарыр

ЖакIэмыкIо
А. З.

Футбол

«Черноморец» лъэкIуатэ

«Черноморец» Новороссийск — «Зенит»
Мыекъуапэ — 5:1 (3:1).
Жьоныгъуаклэм и 26-м Новороссийскэ щызэдешIагъэх.

«Зенит»: Хъачыр, КIышъэ, Далый, Кириленко, Датхъужъ, Макоев (Васильев, 46), Оразаев, Пекъу (Крылов, 63), Къонэ (Къурмэн, 72), А. Делэкъу (Гъыш, 63), Iащэ (КIу-рачын, 72).

Къэлапчъэм Iэгуаор дзэйдзагъэхэр: Тимошенко — 17, 44, Ахмедханов — 32, 89, Пономарев — 56, «Черноморец». Климов — 26, икъэ-лапчъэ дидзэжъыгъ.

«Черноморец» нахъ дэгъоу ешIагъ. ЯтIонэрэ купым я 4-рэ чыплэр кы-щыдихын ылъэкIышт. «Зенит» кызытекIом очко 56-рэ илэ хъугъэ. Адыгеим икомандэ очко 32-рэ илэ, я 12-рэ чыплэм щыл.

«Зенит» Новороссийскэ щешIэзэ «Черноморец» иухъумахIохэм

ащыщ шапхъэхэр ыукъохи, Макоевым кIуаплэ ритыгъэп. Судьям тазырыр ыгъэнэфагъ. Датхъужъ Адам метрэ 25-кIэ къэлапчъэм пэчыжъэу зыдаом, «Черноморец» иешIахIоу Климовым Iэгуаор тефи, хъагъэм щычэрэгъугъ.

Пчъагъэр 1:1 хъугагъэ, ау «Зенит» икъэлапчъэ тIогъогоу Iэгуаор «Черноморец» кызыдэдзэм, бысымхэм ешIэгъур зэрахъыщтыр пшIэнэу щытыгъ.

«Зенит» жьоныгъуаклэм и 29-м Таганрог щыIукIэшт чыплэ коман-дэу «Форте» зыфилорэм. Мэкъуогъум и 5-м 2022-рэ ильэс зэнэкъокъур «Зенит» ыухышт. ЯтIонэрэ купым апэрэ чыплэр щы-зылыгъэу «Динамо» Махачкала Мыекъуапэ щыдешIэшт.

Апшъэрэ, апэрэ купхэр

«Торпедо», «Факел» тафэгъушIо

«Торпедо» Москва, «Факел» Воронеж хэгъэгъум футболымкIэ иапшъэрэ куп хэхьагъэх.

2021 — 2022-рэ ильэс зэнэкъокъоу апэрэ купым щыкIуагъэм апэрэ чы-плитIур кыщыдэзыхыгъэ командэхэр апшъэрэ купым хэхьагъэх. Я 3 — 4-рэ чыплэхэр зыхыгъэхэр я 13 — 14-рэ чыплэхэр апшъэрэ купым кыщыдэ-зыхыгъэхэм адешIэх. «Химки» ыкIи

«Уфа» апшъэрэ купым кыхэнэжъын-хэм фэбанэх. Хабаровскэрэ Орен-бургрэ якомандэхэр «Химки», «Уфа» адешIэх.

«Арсенал» Тула, «Рубин» Казань ауж кынагъэх. Апшъэрэ купым кы-хагъэкIыгъэх.